

Hänvisning

Utrikesministeriet

Kontaktperson

Rättschef Michaela Slotte

kirjaamo.um@gov.fi

Ärende

Utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen**Ålands särställning**

Åland har en central position i Östersjön eftersom man från Åland kan kontrollera såväl sjötrafiken som lufttrafiken. Av den orsaken är Åland fortsättningsvis av strategisk betydelse. Utrikesministeriet gjorde år 2023 på uppdrag av republikens president en juridisk utredning rörande Ålands folkrättsliga ställning och de folkrättsliga aspekter som gäller Rysslands konsulat i Mariehamn (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165259>). I utredningen klargörs Ålands särställning ur juridisk synvinkel: Överenskommelserna om demilitariseringen av Åland bildar ett långvarigt avtalsarrangemang som upprepade gånger bekräftats i statspraxis. Av särskild betydelse är att Ålands särställning har bekräftats efter världskrigen och efter andra viktiga politiska förändringar såsom EU-medlemskapet och Natomedlemskapet. Ålands folkrättsliga särställning anses också grunda sig på regional europeisk sedvanerätt. Det är värt att beakta att de sedvanerättsliga förpliktelseerna skulle förbli i kraft även om 1921 års konvention skulle sägas upp. I utredningen kommer man dessutom fram till att traktaträtten i nuläget inte erbjuder ett rättsligt säkert och obestridligt sätt att säga upp eller suspendera artikel 3 i Moskvafördraget som gäller Rysslands rätt till ett konsulat på Åland.

Landskapsregeringen stöder Finlands standpunkt att man fortsättningsvis ska arbeta för att den internationella regelbaserade säkerhetsordningen så långt som möjligt upprätthålls även om stora förändringar sker i den säkerhetspolitiska miljön för tillfället.

Redan i samband med beredningen av Finlands säkerhets- och försvarspolitiska redogörelse 2009 diskuterades Ålands särställning i riksdagens utskott. Riksdagens utrikesutskott underströk att "det måste vara behörigen klarlagt hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida icke-militära krissituationer- som oljekatastrofer och terroristangrepp- och hur gränsbevakningen har ordnats med tanke på militära

krissituationer.” (UtUU 5/2009 rd). I försvarsutskottets betänkande konstaterades att ”Ålands folkrättsliga status måste beaktas i Finlands säkerhetspolitik. Den säkerhets- och försvarspolitiska utvecklingen i Europeiska unionen inverkar inte på Ålands folkrättsliga status. Men det är bra att klarlägga hur Ålands särställning ska beaktas i olika slag av framtida militära krissituationer för att myndigheterna ska ha adekvat beredskap.” (FsUB 4/2009). Landskapsregeringen konstaterar att dessa ståndpunkter är synnerligen relevanta även i dagens läge.

Natomedlemskapet

Den 4 april 2023 blev Finland medlem av Nato, vilket inte påverkar Ålands demilitariserade och neutraliserade status. Målet att bibehålla Ålands särställning ifrågasattes inte vid förhandlingarna om ett finländskt Natomedlemskap.

Natos uppgift är att garantera medlemsländernas frihet och säkerhet med politiska och militära medel. Även samhällets resiliens har fått en central roll i Nato när det gäller att svara på utmaningarna i den föränderliga säkerhetsmiljön. I enlighet med artikel 3 i nordatlantiska fördraget ansvarar Natos medlemmar för att stärka den civila beredskapen, vilket avser icke-militära beredskaps- och förberedelseåtgärder samt den nationella resiliensen. Nato ställer upp gemensamma mål för medlemsstaterna. Tyngdpunkten i Natos beredskapsarbete har övergått till att stärka resiliensen hos Natos medlemsstater. I Nato omfattar den civila beredskapen tre kärnfunktioner: tryggnad av funktioner med koppling till statsledningens förmåga att fatta beslut, tryggnad av samhällets vitala funktioner och stöd för det militära försvaret. Det finns ett behov av att i praktiken säkra resiliensen även på Åland fast Ålands lagtings bifall inte har inhämtats över Natofördraget. Därmed är det av vikt att landskapet i samarbete med berörda riksmyndigheter kommer överens om hur resiliensen på Åland ska säkras.

Gränsbevakningsväsendet har som civil myndighet kontinuerlig närvaro på Åland. Gränsbevakningsväsendet har i sin verksamhet berett sig på olika säkerhetssituationer och kan vid behov snabbt öka sin närvaro i området. I detta arbete utgör även Ålands polismyndighet en väsentlig aktör. Med beaktande av Ålands insulära läge är det viktigt att de myndigheter som finns på Åland har tillräckliga resurser för att hantera olika situationer som kan uppstå tills dess hjälp kan fås utifrån.

Det har den senaste tiden blivit tydligt att i dagsläget måste även det åländska samhället vara förberett på att kunna skydda samhällsviktig infrastruktur. Det kan ske cyberangrepp, politiska påverkanskampanjer eller sabotage mot infrastruktur både på land och på havsbotten som drabbar även det åländska samhället.

Landskapsregeringens synpunkter

Landskapsregeringen anser att det finns skäl att redogöra för Ålands särskilda folkrättsliga ställning i Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelse. Landskapsregeringens

ståndpunkt är att Ålands demilitarisering och neutralisering utgör en stabiliserande faktor i Östersjön, vilket är av särskild betydelse mot bakgrund av den rådande säkerhetspolitiska situationen. Landskapsregeringen anser att det är viktigt att det fortsättningsvis säkerställs att ingen förändring sker beträffande Ålands särställning, trots de förändringar i inställningen till internationella avtal som har skett hos stormakterna. Landskapsregeringen utgår från att Finland vidblir sin tidigare linje och fortsättningsvis säkerställer att någon förändring av de internationella avtal som reglerar Ålands demilitarisering och neutralisering inte görs med anledning av de förändringar i det säkerhetspolitiska läget som skett den senaste tiden eller med anledning av framtida förändringar av säkerhetsläget i Östersjön. Att i dagens läge förändra Ålands särställning skulle riskera att medföra ytterligare instabilitet av säkerhetsläget i Östersjön. Detta gäller såväl förändringar av de internationella avtalen i sig som den tolkningspraxis rörande avtalens innehåll som finns i dag.

Landskapsregeringen anser att det även finns skäl att redogöra för vikten av ett fungerande samarbete mellan Åland och riket i samband med kriser. I detta sammanhang är det av yttersta vikt att kommunikationen mellan rikets och landskapets myndigheter fungerar på svenska.

Landskapsregeringen konstaterar att Ålands särskilda status, det så kallade Ålandsexemplet, fortsättningsvis väcker stort intresse internationellt. Grupper besöker Finland för att studera Ålandsexemplet och Åland presenteras utomlands. Ålandsexemplet är en del av vad Finland tillsammans med Åland har att erbjuda vid internationell konfliktlösning, där Ålandsexemplet kan användas konstruktivt samt som inspirationskälla både helt och delvis till för situationen relevanta delar.

Landskapsregeringen önskar att de ställningstaganden i den utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen som rör Åland utarbetas i samarbete mellan landskapsregeringen och berörda riksmyndigheter.

Lantråd

Katrin Sjögren

Rättschef

Michaela Slotte